

A hungarológia hírei

Nekrológok

Tamás Lajos emlékezete (1904–1984)

Amikor 1945 tavaszán először léptem át az egyetem küszöbét, romosan is félelmetes fellegvárban éreztem magam. A beiratkozás, iktatás és egyeztetés, a dékánátus, quaestura és tanárképző, az úrlapok, leckekönyvek és anyakönyvi lapok útvesztőjében tétován bolyongtak az elsőévesek, és nem volt, akitől segítséget, tanácsot kérhettünk volna, mert a hallgatók nagy része ugyanolyan tájékozatlan „gólya” volt, aki a felszabadulás eufóriájában sietett beiratkozni a végre korlátozás nélkül elérhető egyetemre. Órarendünket úgyszólván találomra állítottuk össze a hirdetőtáblára kirajzszógezett cédulák alapján, azt sem tudva, mit kell vagy mit ajánlatos hallgatni.

Így csöppentem be, szinte véletlenül, Tamás Lajos „Bevezetés az újlatin nyelvészetbe” című kollégiumára. A nyelvészet érdekelt, az „újlatin”-ról sejtettem, hogy a latinból származó nyelveket jelenti, de az előadóról – ellentétben például az egyetemen kívül is ismert Eckhardttal, Husztival vagy Yollanddel – sohasem hallottam. A tudományos világ azonban már jól ismerte a fiatal professzort, aki mai szemmel nézve szokatlanul korán, 36 évesen lett akadémikus és az Erdélyi Magyar Tudományos Intézet igazgatója; nemcsak magyarul, hanem franciául is olvasható volt alapvető jelentőségű műve, a „Rómaiak, románok és oláhok Dacia Traianában” (Budapest, 1935), amely az úgynevezett dákoromán kontinuitás ma is vitákat kavarázó kérdését vizsgálja alapos tudományos felkészültséggel és érett tárgyilagossággal. Maga a cím már terminológiai kérdéseket tisztáz: rómaiak (franciául: Romains) az ókori Imperium alattvalói, románok (Romans) ezek utódai, akik a latinból származó nyelvek valamelyikét beszélik, oláhok (Roumains) ezek közül a Balkánon és Erdélyben élő nép. A bántó mellékközlő névnek tartott „oláh” népvétet a felszabadulás utáni műveiben és előadásaiban egy ideig a franciából–németből kölcsönzött „rumén” elnevezéssel cserélte fel, majd ő is áttért a közhasználatú, bár több jelentésű „román”-ra.

A Román Nyelvek Szeminárium a bölcsészkar Múzeum körüli épületcsoportjának C épületében volt. Ez nem rongálódott meg annyira az ostrom alatt, mint a főépület; talán a Trefort-kert tavaszi lombjainak látványa tette barátságosabbá, de minden bizonnyal Tamás professzor személye varázsolta tanítványainak valóságos otthonává a szeminárium kis könyvtárszobáját. Az asztalok körül mintegy tucatnyian férünk el; katedra nem lévén, a professzor emberközélségben állt és beszélt. Nem volt an-

nál szebb, érdekesebb és izgalmasabb, mint Tamás Lajos előadásában hallani, hogyan alakultak ki a román nyelvek a latinból, mégpedig nem Cicero klasszikus nyelvéből, hanem a nép által beszélt vulgáris latinból, amely többek között elmosta a hosszú és rövid magánhangzók különbségét – ezért bomlott fel az időmértékes verselés –, elnyelte a szóvégi mássalhangzókat – így sorvadt el a deklináció – és például „amavi” helyett azt mondta: „habeo amatum”. Arról értesülni, hogy ránk maradt egy latin – mai szóval élve – nyelvművelő által összeállított hibajegyzék, amely az ilyen, a klaszszikus normától eltérő alakokat azok helyesbítésével együtt tartalmazza. Megtudni, hogy a latin *plicare* ’összehajtani’ ige spanyol utódának jelentése ’megérkezni’, „rumén” utódáé pedig ’elindulni’, mégpedig azért, mert a spanyol hajós nép számára a vitorla összehajtogatása a megérkezést jelentette, a román pásztorok pedig induláskor hajtogatták össze a sátrat. Záporozott a lenyűgöző ismeretanyag; nem száraz, nyögve nyelős adathalmazt kaptunk, hanem a nyelvfejlődés és nyelvrokonság csodálatos világa tárult fel előttünk.

Ugyanakkor Tamás professzor hatalmas tudása sohasem hatott nyomasztó fölényként, mert a hallgatónak sem kellett magát teljesen tudatlannak éreznie. Mindnyájan tudtunk latinul és még legalább egy újlatin nyelven; a többi testvérnyelv megismerése is karnyújtásnyi közelbe került. Első szemináriumi feladatnak azt kaptuk, hogy hasonlítsuk össze ugyanazt a szöveget több nyelven, fedezzük fel magunk a nyelvrokonságon alapuló egyezéseket és a nyelvfejlődésből adódó eltéréseket. Csoportunk Dante-szöveget választott, a Pokol kapujának híres feliratát; a kéznél levő olasz eredeti és francia fordítás mellé harmadiknak mást nem tudtunk szerezni az ostrom óta még ki sem nyitott Egyetemi Könyvtárból, mint egy katalán fordítást. Lelkesítő gyönyörűség volt a teljesen ismeretlen nyelvű szöveg kibogozása és megértése.

Szemináriumi dolgozatot bemutatni, sőt még vizsgázni is öröm volt Tamás Lajosnál. A szó eredeti értelmében vett, igazi „colloquium”-ok, beszélgetések voltak ezek a vizsgák; Tamás Lajos az a fajta tanár volt, aki komolyan veszi tanítványait, érdeklődéssel figyel rájuk, még tanulni sem restell tőlük, ha van mit.

Az általános és összehasonlító romanisztika mellett fő kutatási területe a román nyelv és filológia, a román–magyar nyelvi és kulturális érintkezések vizsgálata volt. Keze alól kerültek ki az első román szakos diplomások. Későbbi életszakaszának főműve a román nyelv magyar elemeinek történeti-etimológiai szótára (*Etymologisches-historisches Wörterbuch der ungarischen Elemente im Rumänischen*. Budapest, 1966). Kutatásainak körébe bevont egy olyan nyelvet is, amely nem tartozik az újlatin nyelvek csoportjába, bár a szomszédság következtében sok újlatin hatás érte: az azelőtt is, azóta is kevésbé vizsgált albánt. Albán–magyar szótára 1953-ban jelent meg.

Az oktatás és kutatás mellett felelős vezetői funkciókat vállalt: éveken keresztül volt rektor, dékán, az MTA Nyelvtudományi Intézetének igazgatója; kivette a részét a tudományos testületek, akadémiai szervek munkájából, irányításából is. Tanári, kutatói és tudományos közéleti tevékenységéért Állami Díjjal, a Szocialista Magyarországért Érdemrenddel, a Munka Érdemrend arany fokozatával tüntették ki, és egyéb állami kitüntetésekben is részesült.

1974-ben vonult nyugalomba. Egészsége és szeme világa nagyon meggyöngült, ezért az utolsó éveket egyre inkább visszavonultságban töltötte. Most, hogy gazdag életpályája lezárult, hogy végső búcsút kellett vennünk a kiváló tudóstól, nagyszerű tanártól

és elragadó embertől, az emlékező legélesebben azokat az éveket tudja visszaidézni, amikor legközelebbi kapcsolatban állt vele mint tanítványa. A körülmények úgy alakultak, hogy le kellett kanyarodnom a romanisztika pályájáról, amelyen ő elindított, a magyar nyelvészetben pedig közvetlenül nemigen tudtam hasznosítani azt az anyagot, amelyet tőle tanultam. De Tamás Lajos nemcsak az újlatin nyelvészet alapelemeit és az egyetemi tanulmányok néhány évébe beleférő speciális kérdéseit tanította meg nekünk, hanem valami olyat is, ami minden szakterületen érvényes és egész pályánkon elkísér: a tudomány szépségét és örömét.

J. Soltész Katalin

*Cs. Szabó László
(1905–1984)*

Cs. Szabó László halála a nyugati magyar irodalom szerényebb viszonyai között ugyanúgy egy korszak végét jelzi, mint Illyés Gyula eltávozása a hazai irodalmi életből. Cs. Szabó életpályájának, alkotói útjának egyik, nem is a legjelentéktelenebb szakasza, írói munkában gazdag harmincöt év, külföldön telt el, emigrációban. Jelentőségét nem csupán a művek határozzák meg, hanem a jelenléte, a *présence*; személyisége sugározta azt a titkos hatóanyagot vagy *fluidumot*, melynek segítségével intézmények, írók nyugati magyar irodalomra álltak össze. Ugyanakkor és ezalatt „itt élt ott”, s talán ezért volt az, hogy amikor először hazalátogatott, természetes magátólértékdéssel járt-kelt az országban, amit több mint három évtized kényszerű távollét után látott viszont.

Cs. Szabó László 1905. november 11-én született Budapesten, gyermekkorát azonban Kolozsvárott töltötte és csak a háború végén, 1918-ban tért vissza szülővárosába, mint „erdélyi menekült”. A család ugyanis mindkét ágon erdélyi: anyja szász származású, apja, Cs. Szabó Kálmán író és a Nemzeti Lovarda igazgatója pedig székely nemesember, aki a családi előnevet: *csekefálvi* a demokratikusabb „Cs”-re rövidítette, s ebben a formában is csak azért használta, hogy a Szabók miriádjaitól megkülönböztődjék.

Cs. Szabó a Lónyay utcai Református Főgimnáziumban érettségizett, az egyetemen közgazdaságtanból doktorált, de érdeklődése hamar az irodalom felé fordult. 1935-ben a magyar rádió irodalmi igazgatójának nevezték ki, posztját Németh Lászlótól vette át. Állásáról 1944. március 19-én lemondott. A háború után a Képzőművészeti Főiskolán tanszéket kapott. 1948 legvégén ösztöndíjjal Rómába utazott és onnan nem tért vissza. 1951-ben az angol rádió meghívta Londonba, a BBC magyar osztályáról ment nyugdíjba 1974-ben. Haláláig magyar író volt a nap 24 órájában, az év 365 napján. Budapesti kórházban hunyt el 1984. szeptember 27-én és végakarata szerint Sárospatakon temették el a református egyház szertartása szerint október 5-én, „félúton Kölcsey s Kazinczy sírja között”.

Cs. Szabó László külföldön is teljes életet élt, s a magyar íróknak abba a fajtájába tartozott, akik az írást szolgálatnak tekintik, akiket köt az írók hippokrateszi esküje: mindig rendelkezésre kell állni; a prédikátor írók: Magyar István, Skarica Máté és Szenci Molnár Albert kései leszármazottja volt, egyenes ágon. Az irodalomtörténet az